

мисленнєвої діяльності. А. Вежбицька зауважує, що при цьому для мовознавця важливим є вивчення семантики мовних одиниць залежно від їхньої належності до певної мови, адже мова дуже тісно пов'язана з національною культурою відповідного народу: «Почуття не можна ідентифікувати без допомоги слів, а слова належать якійсь одній конкретній культурі й приносять із собою культурно-специфічний кут зору» [2, 41]. Кожна культура має власний спосіб концептуалізації світу, визначений її історичним досвідом, що відображається у мові, а мова, як зазначає А. Шафф, «формує і певною мірою обмежує процес мислення» [18, 14]. Вона створює національну мовну картину світу, що специфічно «забарвлює» навколишню дійсність через вказівки на значущість для відповідної культури предметів, явищ, рис характеру і способів поведінки. Ці вказівки містяться на різних рівнях мови, але найбільше проявляються у лексиці й фразеології.

Досліджуючи лексичну семантику, варто звертати увагу на загальнолюдські та національно-специфічні компоненти значень мовних одиниць. Виявляти їх зручніше під час аналізу не окремих лексем, а лексико-семантичних полів, адже значення слова повністю розкривається лише у протиставленні іншим близьким до нього словам: «Лексичне значення слова ніколи не існує (функціонує) окремо. Воно завжди пов'язане семантичними відношеннями (ідентичності й диференційності) з лексичним значенням іншого слова або лексичними значеннями кількох (багатьох) слів. Таким чином, лексичне значення певного слова семантичними ідентичності, спільними з іншим словом (словами), має також інформацію і про останнє. Лексичне значення окремого слова ніколи не буває відокремленим або ізольованим» [6, 30]. Отже, дослідження лексичного рівня певної мови як відображення мовної картини світу її носіїв потрібно здійснювати через аналіз лексико-семантичних полів і семантичних мікрополів. При цьому, на думку С. Жаботинської: «Вивчення мовних значень сприяє з'ясуванню принципів упорядкування інформації у думці. Встановивши ці принципи, ми зможемо пояснити сам феномен мови як знакової системи» [5, 53].

Таким чином, **актуальність пропонованого дослідження** визначається необхідністю вивчення мовних картин світу різних народів шляхом аналізу окремих їхніх складових компонентів, зокрема лексико-семантичних полів як специфічних утворень, що відображають у мові особливості світогляду, історичний досвід і ціннісні орієнтири певної культури.

Метою статті є дослідження семантико-структурної організації мікрополя «відданість» як частини лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові.

З мети випливають такі **завдання**: виокремити компоненти семантичного мікрополя «від-

даність» зі структури лексико-семантичного поля «патріотизм»; проаналізувати їхню ядерно-периферійну організацію; простежити семантичні відношення між лексемами; виявити зони перетинання з іншими мікрополями, що входять до складу лексико-семантичного поля «патріотизм»; назвати загальнолюдські та національно-специфічні елементи його семантики як фрагменту мовної картини світу українців.

Головним методом дослідження для виконання поставлених завдань є *метод компонентного аналізу*, що полягає у членуванні семантики мовних одиниць на мінімальні значеннєві компоненти — семи. Детально методику проведення компонентного аналізу описує у своїй праці «От компонентного анализа к компонентному синтезу» А. Кузнецов [9, 406]. Шляхом аналізу словникових тлумачень встановлюємо лексеми, що утворюють семантичне мікрополе «відданість» у структурі лексико-семантичного поля «патріотизм». Із словникових дефініцій виокремлюємо семи, які формують значення відповідних лексем. Метод компонентного аналізу, запропонований ще на початку ХХ ст. М. Трубецьким, зазнав значних змін. Зараз учені-лінгвісти надають перевагу виленуванню компонентів значень саме через аналіз словникових дефініцій [16, 32], а не через протиставлення лексем, бо лексикографічні тлумачення відображають семантичну структуру слова, склад і специфіку його значеннєвих компонентів, відношення між ними та взаємозв'язки з іншими словами, на що звертає увагу А. Лучик: «Найнадійнішою методикою компонентного аналізу є лексикографічне виленування семантичних компонентів, оскільки в тлумачних словниках об'єктивуються системні лексичні зв'язки, а саме тлумачення здійснюється багатим, але осяжним арсеналом структурних формул» [11, 259]. Застосовувавши *прийом побудови матриці* — таблиці, де за ранговими списками впорядковуються лексеми і семи, — простежимо ядерно-периферійне структурування поля, відношення між його компонентами та зони перетинання з іншими лексичними утвореннями. Для встановлення типів семантичних відношень між лексемами, що функціонують у досліджуваному мікрополі, застосовуємо *метод аналізу опозицій*, також запропонований М. Трубецьким [15] і доопрацьований у подальшому Ж. Кантіно [8], Е. Кузнецовою [10], С. Маркусом [12], Ю. Степановим [14] та ін.

Джерелами дослідження стали 11- і 20-томний словники української мови, а також «Словник української мови» за редакцією В. Жайворонка. Ілюстративний матеріал дібрано через систему «Український національний лінгвістичний корпус» Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Семантичне мікрополе «відданість» як структурну частину лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові репрезентує 41 мовна одиниця, що референціуює уявлення українців про віддану поведінку, ставлення до об'єкта цього почуття, переживання, з ним пов'язані, вчинки та дії, характерні для вірних та відданих осіб.

Ядерну зону аналізованого мікрополя формують лексеми **відданість**, **вірність**, **дружба**, **дружність**, **певність** і **постійність**. Одиниця **відданість** є центральним елементом мікрополя. Вступаючи в найбільшу кількість семантичних відношень з іншими його складниками, вона відображає поняття відданості, вірності, постійності, присвяти себе чому-небудь, симпатії та любові до когось або чогось: *Екіпаж транспортника складався винятково з надійних людей, вірність і відданість яких були перевірені в багатьох ситуаціях* (В. Єшкілев). Елемент **вірність** перебуває в еквіполентній опозиції до лексеми **відданість**, адже його семантика, крім вказівок на відданість, вірність і постійність, охоплює також поняття незмінності, незрадливості, неминучості й властивості бути вартим довіри: *Тут виявляється українська мораль, яка підносить на п'єдестал вірність Україні, як найвищий обов'язок перед нацією* (О. Шугай). Сема **вірність** є другою за частотністю в межах мікрополя, тому виступає важливим інтегративним компонентом для його складників. Крім того, попри еквіполентні відношення з лексемою **відданість**, в узусі найчастіше елемент **вірність** формує опозицію тотожності, тобто вживається як синонім до неї. Це впливає з фіксації у словникових тлумаченнях відповідних сем як еквівалентних і з можливості взаємозаміни лексем у реченнях.

Лексема **дружба** виступає гіпонімом щодо елемента **дружність** і формує з ним привативну опозицію, позначаючи стосунки, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів: *Македонський цар майже клянеться скіфському цареві в дружбі та вірності* (В. Чемерис). Натомість **дружність** використовується також на позначення доброзичливості й дружелюбності у ставленні до когось або чогось, злагожденості, одночасності та бурхливості у виконанні спільних дій: *Величність, свобода і щастя всіх, основане на святій дружності та на братерстві одиниць, так само як і народів* (І. Франко). Обидві лексеми входять до складу семантичного мікрополя «прихильність», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм».

Семантика одиниці **певність** відображає поняття вірності, стійкості, наполегливості, постійності, чіткості, вірогідності, неминучості, відсутності сумнівів, твердої віри у щось, здатності бути вартим повного довір'я: *Не бійтеся*

«спокою» готовності й певності. Такий спокій має в основі мужність і відданість (О. Бердник). Тобто вона перебуває в еквіполентних відношеннях з іншими елементами ядра, як і лексема **постійність**, що репрезентує незмінність, безперервність, стабільність, обов'язковість, а також вірність чому-небудь: *Тобі б трохи постійності, друже, хоч якусь децицію. Про вірність я вже не кажу — це, далєбі, було б смішно* (О. Авраменко). Через функціонування у тлумаченнях зазначених лексем сем **стійкість**, **постійність**, **незмінність** і **стабільність** вони належать до мікрополя «стійкість».

Отже, компоненти ядерної зони семантичного мікрополя «відданість» перебувають у тісній смисловій співвіднесеності через наявність інтегративних сем **відданість**, **вірність**, **довір'я** і **постійність**, які є найактивнішими в межах аналізованого мікрополя. Вони відображають поняття про відданість, характерне для різних народів і зафіксоване у різних мовах. Наприклад, вони є частотними значенневими компонентами у семантичному мікрополі «devotion» в англійській мові [1]. Як зауважує І. Голубовська: «Кожний етнос крізь притаманні йому мовні та культурні форми певним чином розвиває і деталізує цей «загальний поняттєвий базис людства», тим самим визначаючи своє «національне обличчя» [4, 4]. Так, уже на рівні ядра простежуються перетинання з мікрополями «стійкість» і «прихильність», які також функціонують у складі лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові. Тобто поряд із універсальним проявляються вказівки на національну культурну специфіку значення.

Приядерну зону семантичного мікрополя «відданість» утворюють лексеми **віра**, **героїзм**, **довір'я**, **жертвність**, **любов**, **незламність**, **незмінність**, **незрадливість**, **патріотизм**, **прив'язаність**, **самовідданість**, **самопожертва**, **самопосвята** і **фанатизм**.

Елементи **віра** і **довір'я** можуть формувати між собою відношення тотожності, оскільки в деяких контекстах вони вживаються в синонімічному значенні ставлення, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність і щирість: *Затим пішов цілий ряд маленьких досвідів і жертв, котрі припадали порівну і на ученицю, й на учителя і зміцнювали їх взаємне довір'я і прихильність* (І. Франко). Утім, семантика одиниці **віра** є набагато ширшою й охоплює також упевненість у чомусь, відсутність сумнівів щодо правильності, розумності, позитивності когось або чогось-небудь, а з релігійного погляду — визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного може позначати релігійне вчення чи віровизнання: *Ті, що zostалися, були загартовані, сильні духом і тілом, непереможні вірою в побудову незалеж-*

ної *Української Держави* (М. Андрусак). Отже, одиниці **віра** і **довір'я** не тотожні: «Два елементи є синонімами, якщо вони можуть вживатися один замість одного в однаковому контексті, зберігаючи при цьому смислове значення виразу в цілому. Заміна повинна працювати в обох напрямках, щоб виключити заступання один одного гіпонімами й гіперонімами» [17, 84]. Саме тому що взаємозаміна цих мовних одиниць одностороння (віра може замінити довір'я у різних контекстах, але не навпаки), визначаємо семантичну опозицію між ними як привативну.

Інтегративна сема **віра** вводить до периферійної зони аналізованого мікрополя одиниці **правовірність** і **віросповідання**. Їхні прямі значення, зафіксовані словником, пов'язані з поняттям релігійної відданості, але в переносному значенні їх використовують також для називання почуттів, ставлення, позиції, спрямованих на інші, нерелігійні об'єкти. Так, **віросповіданням** є різновид якого-небудь віровчення з усталеною обрядовістю або належністю до якої-небудь віри, релігії. Втім, у текстах знаходимо ширші можливості його вживання: *Українство всіх трьох поколінь, які творили цю культуру вже не як «обласну», а як власне національну, — «братчиків», «громадівців» та «Молодої України» — було свідомим переконанням, «національним віросповіданням», «ідеологією», як каже М. Грушевський* (О. Забужко). Лексема **правовірність** має зафіксованими у словниках обидва, пряме і переносне, значення. З одного боку, її тлумачать як суворе дотримання догматів певної віри, релігії, а з іншого — як суворе дотримання якого-небудь учення, системи поглядів, напряму в мистецтві тощо, підтвердження чому бачимо у текстах: *Віктор мав за машкару Гришину комсомольську правовірність, за глупоту — навіть за провокацію! — його незалежні мудрування, за наївність, в найкращому випадку, його намір батіжком перебити залізо, крицю, метал* (О. Ізарський).

Важливим елементом мікрополя «відданість» є одиниця **самовідданість**, що використовується на позначення готовності пожити собою, поступитися своїми особистими інтересами для блага інших: *Війна дала світові небачені зразки героїзму, самовідданості, і цей героїзм був явищем масовим, загальнонародним* (М. Ільницький). Вона формує опозицію тотожності з одиницями **самопожертва** і **самопосвята**, що функціонують у такому ж значенні: *Емоційна тональність тут інша: високий рівень національної самосвідомості, патріотичний порив, готовність до самопожертви в ім'я свободи й незалежності народу* (М. Ільницький). Так *працювати, як працюють ці хлопці-реставратори, — з повною самопосвятою, за мізерну плату, з самої відданості тому, що робиш, — це й є партизанка в чистому вигляді...* (О. Забужко).

Вказані лексеми виступають у ролі гіпонімів і перебувають у привативній опозиції з одиницями **героїзм** та **жертвність**. Перша з них референціює значення найвищого вияву самовідданості й мужності (особливо у виконанні громадського обов'язку) і забезпечує перетинання з мікрополем «сміливість»: *Вони з незрівнянним героїзмом умирали за ті кличі, за ту любов і братерство на багатьох фронтах, перемагаючи всіх і вся, немовби їм у руки було вкладено небесний меч* (І. Багрянний). Додаткові зв'язки із зазначеним мікрополем також реалізують семантичні компоненти лексем, що перебувають на периферії мікрополя «відданість». Зокрема, одиниця **доблесть** співвідноситься з поняттям відваги, мужності, героїства і самовідданості в якій-небудь діяльності: *Він поважав їх за військову доблесть, за непохитну волю, палке прагнення вижити й відродити колишню велич власної раси* (О. Авраменко). А слово **подвиг** уживається в українській мові на позначення героїчного, самовідданого вчинку, здійсненого у важких і небезпечних умовах, важливого своїм значенням: *Але він глибоко запав у душі його однополчанам, будив у них високу громадську совість, безмежну відданість улюбленій справі, постійну готовність до подвигу* (І. Кошелівець). Отже, в українській мовній картині світу відданість характеризується не тільки прихильністю до кого- або чого-небудь і здатністю бути вірним, не зраджувати об'єкт своїх почуттів, а й героїзмом та мужністю, які часом необхідно виявляти, щоб не порушувати свою позицію і дотримуватися вибраної системи поглядів, незважаючи на перепони й небезпеки.

Елемент **жертвність** називає здатність до самопожертви і самовідданості й утворює зв'язки зі складниками периферійної зони аналізованого мікрополя, що теж містять у своїх тлумаченнях сему **жертва**: *Вони спалювали себе в полум'ї любові до України, а Україна за таку жертвність приймала їх як диваків, а то й вбачала у них своїх ворогів* (О. Шугай). Зокрема, такими одиницями є **жертва**, **офіра**, **пожертва**, **пожертвування**. У структурі мікрополя вони утворюють своєрідну семантичну групу, що засвідчує зв'язок поняття відданості у мовній свідомості українців з поняттями жертвності, готовності йти на втрати, зречення, відмову від своїх інтересів заради об'єкта цього почуття. Лексеми **жертва** та **офіра** є синонімами, що перебувають в опозиції тотожності й позначають відмову від особистих прав, вигід, самопожертвування; жертвування; добровільний внесок на користь когось або чогось; людину, що зазнала знущань чи насилля, загинула; за релігійними обрядами — предмет або живу істоту, яких принесли в дар богам: *Він ділиться з нею своїми зисками з переконанням, що патріотизм без жертви — це порожній звук*

і тільки пожертва на різні українські культурні потреби, а зокрема на наукові цілі, — це довготривала жертва, це інвестиція для української спільноти (В. Верига). Свого часу, за студентських років, її батько побував на засланні, і культ давніх народовольських традицій надавав влаштованому й врівноваженому побуту в родині Ельснерів деякого відтінку колісь перенесеної **офіри** й виконаного громадського обов'язку (В. Домонтович). Елементи **пожертва** і **пожертвування** також виявляють між собою семантичні відношення тотожності, оскільки у їхній семантиці реалізується значення добровільного відречення від своїх вигід, чого-небудь потрібного; жертви, самопожертви; дарунку чи внеску на користь якоїсь особи, установи тощо: Радянських учителів змушували лукавити, обдурювати — мовляв, батьківщині потрібна відданість, любов, **пожертва** юних вихованців, як Павки Корчагіна у 20-х роках минулого століття (І. Варнат). Вже кілька літ верховодив він у громаді, всі його шанували й слухали, а він заступав і поучував громадян на кожнім кроці з незрівняним **пожертвуванням**, яке, врешті, припечатав своєю смертю (Г. Хоткевич).

В еквіполентній опозиції до розглянутих вище мовних одиниць перебуває лексема **патріотизм**, чия семантика відображає, крім готовності йти на жертви й подвиги, відданість власному народові та любов до своєї Батьківщини: *Мій руський патріотизм — то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі* (І. Франко).

Одиниця **патріотизм** формує також еквіполентні семантичні відношення з лексемами **любов**, **симпатія**, **прихильність** і **прив'язаність**, що є елементами як аналізованого мікрополя, так і мікрополів «любов» і «прихильність», які функціонують у структурі лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові. Семантика елемента **любов** є дуже широкою, і з поняттям відданості її пов'язують вказівки на внутрішній духовний потяг до чогось, відчуття глибокої відданості та прив'язаності, симпатії, що виникає через визнання великого значення, гідності когось або чого-небудь, відчуття прихильності внаслідок приятелювання: *В історію української літератури, як її навичні скарби, увійшли шедеври, створені в Уфі в суворі й величні роки, які надихали серця гнівом, вірою, найглибшою любов'ю і скорботою, відданістю Вітчизні* (М. Бажан). Поняття любові та відданості є тісно пов'язаними навіть у позамовній дійсності, що відзначають психологи, називаючи відданість особливим різновидом любові, постійною і незмінною прихильністю до об'єкта цього почуття [7, 425]. С. Воркачов розглядає відданість як одну з семантичних ознак лінгвокультурного концепту **любов** і зараховує її до «карикативного блоку» характеристик поряд

із жертвовністю, повагою, ніжністю, піклуванням, поблажливістю та ін. [3, 60].

Одиниця **прив'язаність** виступає гіпонімом щодо лексеми **любов** і формує з нею привативну опозицію, називаючи почуття симпатії до когось, відданості комусь або чомусь: *З такого почуття родиться патріотизм — прив'язаність до спільної батьківщини, а на патріотизмі будуються держави і нації* (І. Багрянний). Лексеми **прихильність** і **симпатія** перебувають в еквіполентних семантичних відношеннях. Їхні значення збігаються у тій частині, що відображає поняття приязні, прихильності, симпатії, доброзичливості до когось чи чого-небудь, але різняться тим, що слово **прихильність** може використовуватися на позначення нахилів, прагнень, схильності до чого-небудь, **симпатією** ж називають також уподобання або людину, яка має чийсь прихильність: *Митрополит, досить виразно хилилися своєю прихильністю на бік Московщини, хоч на устах мав все запевнення про свій австрійський патріотизм* (І. Франко). Він, видимо, був із того гурту старого часу людей, що якимось традиційно заховали давні національні **симпатії**, донесли їх до того часу, коли вони виростили вже у національну свідомість, і проявив її скрізь шукали в сучасному (С. Єфремов).

Одним із проявів відданості у мовній картині світу українців постає **незрадливість**. Семантика цієї лексеми містить вказівки на вірність і нездатність піти на зраду: *Калевала — земля сонця і працюючих людей, які відзначаються незрадливістю, любов'ю до свого краю, вірністю роду своєму, мові своїй, врешті, свободі, що було для них найбільшим дарунком предків, і той дарунок вони щедро обєригали і відстоювали від сусідів лихих, любителів пожитися чужими землями* (В. Чемерис). Семи **вірність** і **зрада** виступають інтеграторами одиниці **незрадливість** із антонімічною за значенням лексемою **зрада**, уводячи її до складу семантичного мікрополя «відданість». В українській мові зрадою називається порушення вірності кому- або чому-небудь, відмова від своїх переконань, поглядів, перехід на бік ворога; віроломство, зрадництво: *Не розумію, невже не надокучило досі т. зв. українській інтелігенції толочити старе тирло — між мазепинським патріотизмом і кочубеївським інтернаціоналізмом по-російському, тобто сповідувати філософію меншої чи більшої національної зради* (В. Стус).

На зв'язок між концептами **зрада** і **вірність** в українському фольклорі звертає увагу Н. Скрипник, відзначаючи, що семантика першого, крім основних значень, зафіксованих у словниковому тлумаченні слова-назви концепту, містить вказівки на нестійкість, оманливість, небезпеку, руйнацію. Але найголовнішим у семантиці зради все ж є порушення вірності, яке піддається різкому осудові. Лінгвіст доходить

висновку: «Дискурс усної народної творчості вказує на те, що для українського народу однією з важливих, вартісних є така психолого-ментальна якість особи, як вірність, натомість зраду народна мораль засуджує» [13, 149].

Із негативними наслідками може бути пов'язаний інший різновид відданості — **фанатизм**. Цей елемент мікрополя репрезентує уявлення про сліпу, пристрасну відданість певним ідеям, поглядам, вірі тощо, нетерпимість до інших, не схожих на власні ідей, поглядів і т. ін.: *Самий фашизм, це насамперед націоналізм — любов до власної батьківщини й патріотичне почуття, доведені до самопосягати й культу жертвенного фанатизму* (М. Сціборський). Він забезпечує перетинання мікрополів «відданість» та «ворожість». Головною відмінністю фанатизму від відданості постає наявність двох об'єктів: перший (власний) викликає прихильність, бажання підтримувати його, захищати, а другий (чужий) провокує вороже ставлення, неприйняття або навіть агресію. Для поняття відданості в українській мовній картині світу актуальною є наявність одного (першого) об'єкта, концентрація сил і прагнень щодо нього, що підтверджує семантика решти елементів мікрополя «відданість».

Важливою характеристикою поняття відданості у мовній свідомості українців є постійність. Інтегративні семи *постійність* і *постійно* функціонують у значеннях таких одиниць, як **незмінність**, **невпинність**, **неминучість**, **неодмінність**, **неперервність**. Лексема **невпинність** виступає гіперонімом і формує привативну опозицію з елементом **неперервність**, який позначає тривання чогось безперервно, постійно, безперестанно: *Так він обґрунтував неперервність українського державотворення, українського державотворчого процесу, що зрештою завершився новою державною формацією — Українською Народною Республікою* (В. Андрущенко). Натомість **невпинність** містить у своїй семантиці також вказівку на здатність здійснювати щось із однаковою силою, швидко, рухливо: *В боротьбі з суворою природою, в невпинній праці, серед тяжких умов життя виховувались витривалість, обережність, невпинність у переслідуванні поставленої мети, упертість в добрім значенні слова: взагалі сформувався сильна, здорова, талановита, енергійна народність, яка у високій мірі розвинула в собі державницький інстинкт і імперіалістичні стремління* (Д. Дорошенко).

Мовні одиниці **незмінність**, **неминучість** і **неодмінність** перебувають в еквіполентній опозиції. Лексема **незмінність** репрезентує значення нездатності або неможливості до змін, обов'язковості, неодмінності, вірності та відданості своїм принципам, переконанням або ж кому-небудь: *Ми маємо виробити спільні пропозиції й продемонструвати ринку незмін-*

ність позиції та принципів політики в цьому напрямку (С. Колобов). Елемент **неминучість** використовується на позначення обов'язковості, неодмінності, постійності в чомусь, необхідності й потрібності кому-небудь, а також ситуації, події, якої не можна уникнути, обійти, оминати: *Хмарним законом жили вони в наших душах, умовляючи в нас віру в їхню незламність, неминучість, вічність, непоборність, ламаючи нашу волю, викохуючи зневір'я, розкладаючи нас і пануючи над нами* (В. Винниченко). Одиниця **неодмінність** співвідноситься з необхідністю, постійністю, незмінністю, обов'язковістю, тим, чого потрібно дотримуватися, чим не можна знехтувати і чого не можна уникнути: *Вони не засинали обоє ще мить, в доторковій спин вчуваючи неодмінність їхньої на певен час спільної долі і намагаючись кожен в собі змиритись із товаришем, якого послав йому Бог, задавши роздратування і неприязнь, бо ж тут аж ніяк не місце для настроїв і симпатій чи антипатій, і плекання в собі ворожості чи роздратування щодо іншого може скінчитися тим, що через це загинуть обоє* (Ю. Покальчук).

Розглянуті лексеми, крім того, що конкретизують значення постійності в понятті відданості та розширюють його семантику вказівками на необхідність, неунікність і обов'язковість, разом із одиницями, поєднаними інтегративною семою *стійкість*, забезпечують перетинання мікрополів «відданість» і «стійкість». Зокрема, компонент *стійкість* поєднує в еквіполентній опозиції лексеми **незламність**, **непорушність** і **твердість**. Перша з них, як було зазначено вище, функціонує у приядерній зоні мікрополя «відданість» і називає стійкість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках, діях; вірність своїм переконанням, непохитність; завзятість, наполегливість; непереможність, нескореність, незламність, міцність; здатність не зазнавати змін: *Залізна військова дисципліна вимагала військових чеснот — мужності, вірності, стійкості, суворості незламності, гордої гідності* (В. Полікарпов). Крім того, сема *завзятість* засвідчує зв'язок зазначеної лексеми з мікрополем «піднесення». Одиниця **твердість** використовується в українській мові не лише для характеристики фізичних властивостей предметів, у переносному значенні вона маніфестує поняття душевної стійкості, непохитності, рішучості, незламності, цілеспрямованості, надійності, постійності у своїх рішеннях, переконаннях, поглядах; фізичної витривалості й сили; суворості; відсутності або нездатності до лагідності, чуйності та сердечності: *Тільки велика любов до людини і Батьківщини, тільки незборима твердість і невгнутість велетня, тільки справжність і природність великої розп'ятої, але невідкореної України покликали і послали Його — співця*

Певності — до життя і до смерті (О. Рань). Значення елемента **непорушність** перш за все маніфестує стан відсутності руху, але також містить вказівки на міцність, непохитність, нездоланність, велику стійкість, твердість (у її переносному значенні), незмінність і постійність: *Якщо метою демонстрантів є засвідчити свою затаму опозиційність до певної політики і, виказуючи свою готовність постраждати за власні погляди, виявити непорушність своїх переконань, то вони можуть змінити уявлення багатьох своїх опонентів і співвітчизників* (В. Крижанівський). Отже, поняття відданості у мовній картині світу українців є тісно пов'язаним зі стійкістю фізичною і духовною у різних її проявах.

На периферії мікрополя перебувають такі різновиди відданості, як **ідейність** і **послідовність**. Перший із них позначає безкорисливу відданість ідеалу, проїнятість певними ідеями: *Такий командир мусить мати високі свої особисті якості, високу ідейність, зразковий патріотизм, стійкість, здатність до особистих жертв, товарицькість, чесність, відвагу й політичну вишколеність* (І. Багрянний). Семантика лексеми **послідовність**, крім вказівок на вірність своїм принципам, переконанням, уподобанням тощо, наполегливість у виконанні своїх рішень, охоплює передусім поняття логічності мислення, відповідності певним завданням чи настановам, системності та обґрунтованості світогляду, вчення, теорії тощо: *Вірність темі, напряду шукань свідчить про послідовність творчих зацікавлень, творчу цілеспрямованість* (М. Ільницький).

Рідко у значенні повної відданості кому- або чому-небудь використовується слово **присвята**, головним же його значенням є дія, що адресує або приносить у дар що-небудь комусь чи чомусь. Найчастіше **присвятою** називають напис на початку твору, який вказує, кому його адресовано, дарують або на чий честь написано: *Усі чоловічі слов'янські наймення «героїчного» змісту були присвятою стародавньому богові війни й перемоги Юру* (І. Білик).

Мовна одиниця **клятва** відображає зв'язок відданості з обов'язком, оскільки називає урочисту офіційну обіцянку додержувати певних зобов'язань, бути вірним якій-небудь справі, часто підкріплену згадуванням чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє: *Вступив до вкритої ореолом таємничості Організації Українських Націоналістів, давши клятву до загину битися за українську самостійність* (М. Андрусак). Клятва є додатковим атрибутом відданості, що публічно підтверджує намір і прагнення особи бути вірним об'єкту своїх почуттів.

Отже, семантичне мікрополе «відданість» як складова частина лексико-семантичного поля «патріотизм» відображає уявлення українців про відданість власним народу й Батьківщині як постійну і стійку прихильність, вірність, готовність до жертв, дотримання обіцянок і непохитність позиції, пов'язані з мужністю і пристрасністю. Мікрополе має чітку ядерно-периферійну організацію з усіма властивими їй рисами. Ядерні лексеми виявляють істотну семантичну близькість і в певних контекстах можуть бути вжитими як синоніми. На рівні ядра функціонують такі одиниці: **відданість, вірність, дружба, дружність, певність і постійність**. Приядерна зона сформована елементами, чий значеннєві компоненти розширюють семантику поняття відданості, зберігаючи при цьому досить тісні зв'язки між собою і з ядром. До них належать **віра, героїзм, довір'я, жертвовність, любов, незламність, незмінність, незрадливість, патріотизм, прив'язаність, самовідданість, самопожертва, самоприсвята і фанатизм**. На периферії поля перебувають елементи: **віросповідання, доблесть, жертва, зрада, ідейність, клятва, невпинність, неминучість, неодмінність, неперервність, непорушність, офіра, подвиг, пожертва, пожертвування, послідовність, правовірність, присвята, прихильність, симпатія, твердість**. Периферійні лексеми пов'язані з рештою одиниць мікрополя лише через окремі семи. Вони є семантично віддаленими від ядра, натомість забезпечують перетинання з іншими мікрополями лексико-семантичного поля «патріотизм». Зокрема, зафіксовано спільність семантичних компонентів мікрополя «відданість» і мікрополів «любов», «прихильність», «сміливість», «стійкість» та «ворожість». Зв'язок між значеннями окремих лексем і накладанням частин лексико-семантичних полів забезпечує неперервність семантичного простору всієї мови і системну організацію не лише окремих лексико-семантичних утворень, а й цілого лексичного рівня.

У подальших дослідженнях лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові варто детальніше простежити семантичні зв'язки мікрополя «відданість» із зазначеними вище мікрополями. Крім того, продуктивним буде зіставлення результатів аналізу мікрополя «відданість» в українській мові з даними про еквівалентні мікрополя та лексико-семантичні поля інших мов, що дасть змогу чіткіше визначити універсальні та національно-специфічні компоненти його семантики, а отже, проявить національно-культурні особливості концепту **відданість** у мовній картині світу українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк К.Р. Структурно-семантична організація мікрополя “devotion” у структурі лексико-семантичного поля “patriotism” (на матеріалі англійської мови) / К.Р. Близнюк // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. — Вип. 10 / гол. ред. М.Є. Скиба; відпов. за вип. М.М. Торчинський. — Хмельницький : ФОП Бідюк Є.І., 2016. — Т. 1 (А–І). — С. 56–62.
2. Вержбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вержбицкая; пер. с англ. А.Д. Шмелева. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — 272 с.
3. Воркачев С.Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. — М. : Гнозис, 2007. — 288 с.
4. Голубовська І.О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / І.О. Голубовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2004. — 38 с.
5. Жаботинская С.А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // Pstyga, A. (red.) Slovo z perspektywy jezykoznavcy s tłumacza. — Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. — S. 53–62.
6. Жилко Ф.Т. Про семантичні поля української мови / Ф.Т. Жилко // Українська мова і література в школі. — 1972. — № 12. — С. 25–32.
7. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард; пер. с англ. — СПб. : Питер, 1999. — 464 с.
8. Кантино Ж.П. Сигнификативные оппозиции [signifying opposition] / Ж.П. Кантино // Принципы типологического анализа языков различного строя / отв. ред. Б.А. Успенский. — М., 1972. — С. 61–94.
9. Кузнецов А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / А.М. Кузнецов; отв. ред. В.Н. Ярцева; Академия наук СССР, Научный совет «Теория советского языкознания», Институт языкознания. — М. : Наука, 1986. — 123 [2] с.
10. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка / Э.В. Кузнецова. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Высшая школа, 1989. — 216 с.
11. Лучик А.А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А.А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. пр. / [відп. ред. М.П. Фабіан]; МОН України, Ужгород. нац. ун-т. — Ужгород : [Папірус-Ф], 2009. — Вип. 7. — С. 258–262.
12. Маркус С. Логический аспект лингвистических оппозиций / С. Маркус // Проблемы структурной лингвистики / отв. ред. С.К. Шаумян. — М. : Изд-во АН СССР, 1963. — С. 47–74.
13. Скрипник Н.І. Концепт ЗРАДА в українському фольклорі / Н.І. Скрипник // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. — 2014. — Вип. 7. — С. 146–150.
14. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. — М. : Наука, 1975. — 312 с.
15. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой; пер. с нем. А.А. Холодовича; ред. С.Д. Кацнельсона. — М. : Изд. иностр. лит., 1960. — 372 с.
16. Украинский семантический словарь. Проспект (Машинный формат базы данных и принципы его автоматизированного составления) / М.М. Пещак, Н.Ф. Клименко, Е.А. Карпиловская и др.; отв. ред. М.М. Пещак. — К. : Наукова думка, 1990. — 264 с.
17. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics / Dirk Geeraerts. — Oxford University Press Inc., New York, 2010. — 362 p.
18. Schaff A. Jezyk a poznanie / Adam Schaff. — Warszawa : Panstwowe Wydawn. Naukowe, 1964. — 275 s.

REFERENCES

1. Blyzniuk, K.R. (2016). Strukturno-semantychna orhanizatsiia mikropolia «devotion» u strukturi leksyko-semantychnoho polia «patriotism» (na materiali anhliiskoi movy) [Structural-semantic Organization of the Microfield “devotion” in the Structure of the Lexical-semantic Field “patriotism” (based on English language)]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva: zbirnyk naukovykh prats, 10, Tom 1 (A–I)*, 56–62.
2. Wierzbicka, A. (2001). Sopostavleniie kultur cherez posredstvo leksiki i pragmatiki [The Comparison of Cultures through Lexicon and Pragmatics] / (A.D. Shmeleva Trans). M. : *Yazyki slavianskoi kultury*, 272 p.
3. Vorkachev, S.G. (2007). Liubov kak lingvokulturnyi kontsept [Love as the Linguocultural Concept]. M.: Gnozis, 288 p.
4. Holubovska, I.O. (2004). Etnospetsyfichni konstanty movnoi svidomosti [Ethno-specific Constants of Linguistic Consciousness]. Extended abstract of doctor’s thesis. K., 38 p.
5. Zhabotinskaia, S.A. (2005). Leksicheskoe znachenii: printsipy postroeniia kontseptualnoi seti [The Lexical Meaning: Principles of Construction of the Conceptual Network]. Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 53–62.

6. Zhylko, F.T. (1972). Pro semantychni polia ukrainskoi movy [About Semantic Fields of Ukrainian Language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 12, 25–32.
7. Izard, K.E. (1999). Psihologiiia emotsii [Psychology of Emotions]. K— SPb : Piter, 464 p.
8. Cantineau, Zh.P. (1972). Signifikativnyie oppozitsii [The Signifying Opposition]. *Printsipy tipologicheskogo analiza yazykov razlichnogo stroia*, 61–94.
9. Kuznetsov, A.M. (1986). Ot komponentnogo analiza k komponentnomu sintezu [From the Component Analysis to the Component Synthesis]. Akademiia nauk SSSR, Nauchnyi sovet «Teoriia sovetskogo yazykoznaniiia», Institut yazykoznaniiia. M.: Nauka, 123 [2] p.
10. Kuznetsova, E.V. (1989). Leksikologiiia russkogo yazyka [Lexicology of the Russian Language] (2nd ed., rev.). M. : Vysshiaia shkola, 216 p.
11. Luchyk, A.A. (2009). Komponentnyi analiz u zistavnykh doslidzhenniakh leksychnykh odynyts [The Component Analysis in Comparative Studies of Lexical items]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 7, 258–262.
12. Markus, S. (1963). Logicheskii aspekt lingvisticheskikh oppozitsii [The Logical Aspect of Linguistic Oppositions]. *Problemy strukturnoi lingvistiki*, 47–74.
13. Skrypnyk, N.I. (2014). Kontsept ZRADA v ukrainskomu folklori [The Concept of BETRAYAL in Ukrainian Folklore]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 7, 146–150.
14. Stepanov, Yu.S. (1975). Metody i printsipy sovremennoi lingvistiki [Methods and Principles of Modern Linguistics]. M. : Nauka, 312 p.
15. Trubetskoi, N.S. (1960). Osnovy fonologii [Principles of Phonology]. (A.A. Holodovicha Trans). (S.D. Katsnelsona ed.). M. Izd. inostr. lit., 372 p.
16. Peshhak, M.M., Klimenko, N.F., & Karpilovskaja, E.A. eds. (1990). Ukrainskii semanticheskii slovar. Prospekt (Mashinnyi format bazy dannyh i printsipy yego avtomatizirovannogo sostavleniia) [Ukrainian Semantic Dictionary. Prospect (Engine Database Format and the Principles of its Automated Drafting)]. K. : Naukova dumka, 264 p.
17. Geeraerts, D. (2010). Theories of Lexical Semantics. Oxford University Press Inc., New York, 362 p.
18. Schaff, A. Jezyk a poznanie / Adam Schaff. — Warszawa : Panstwowe Wydawn. Naukowe, 1964. — 275 p.